

ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ ΧΩΡΙΣ ΦΟΒΙΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Νίκος Φραγκάκης

Δικηγόρος, Πρόεδρος του ΕΚΕΜΕ

Ανάμεσα στις ατομικές ελευθερίες, που ως ανθρώπινα δικαιώματα ο καθένας μας αξιώνει και προσδοκά ν' απολαμβάνει ζώντας σε μια δημοκρατική κοινωνία, είναι και η *ασφάλεια* – με άλλα λόγια η *ελευθερία από το φόβο* ότι κάτι/κάποιος μπορεί να μας στερήσει άλλα δικαιώματα, να μας κάνει να *κινδυνέψουμε*. Το *μέτρο* που κατά συνέπεια αναζητούμε ανάμεσα στην ελευθερία (έννοια γένους) και την ασφάλειά μας (χωρίς πολλές φορές ν' αποσαφηνίζουμε *από τι*, από ποιον κίνδυνο), πρέπει κατεξοχήν να μην αφήνει τον εύλογο μετρημένο φόβο κάθε συνετού ανθρώπου να γίνεται *φοβία* και μάλιστα σε πληθυντικό αριθμό: *φοβίες* κάθε λογής. Ο κίνδυνος ενός συναισθήματος γενικευμένης *ανασφάλειας* ελλοχεύει, τότε, εκτρέφοντας αντιδράσεις και συμπεριφορές που υπονομεύουν την κοινωνική ειρήνη και θάλπουν το αυγό του φιδιού του αυταρχισμού.

Το κράτος, κάθε κράτος, οφείλει να εξασφαλίζει τις ελευθερίες μας – συνεπώς και την ασφάλεια μας. Οφείλει επίσης να (δια)χειρίζεται τις φοβίες όταν ξεπερνούν το ανώδυνο ατομικό στάδιο και τείνουν ν' αποκτήσουν ομαδική διάσταση και χαρακτηριστικά συλλογικής επιθετικότητας. Διαχείριση που να μην τις «αξιοποιεί» για τη θέσπιση ή την επίταση μέτρων που οδηγούν στον περιορισμό ή και την ακύρωση άλλων ελευθεριών και δικαιωμάτων. Το πρόβλημα αυτό είναι παλιό, αρκεί όμως να συγκρατούμε στην (πρόσφατη) μνήμη μας όσα βιώνουμε από τις 11 Σεπτεμβρίου 2001.

Η (απροσδόκητη για το λαό των ΗΠΑ και τραυματική για όλο τον κόσμο) τρομοκρατική επίθεση έδωσε την ευκαιρία στους υπερσυντηρητικούς της τότε αμερικάνικης κυβέρνησης να καλλιεργήσουν μια χωρίς προηγούμενο τρομοφοβία που επεκτάθηκε και στην Ευρώπη και είχε σαν αποκορύφωμα τον με χαλκευμένη επιχειρηματολογία επιθετικό πόλεμο στο Ιράκ. Μεθοδεύτηκε έτσι ο πολιτικός

αποπροσανατολισμός των αμερικανών ψηφοφόρων το 2004 και συγκαλύφθηκαν οι πραγματικοί σκοποί της εκστρατείας (οικονομικοί και συμπίεσης ατομικών ελευθεριών με αποκορύφωμα τις αποκρουστικές διαδικασίες κράτησης και βασανισμού). Η τρομοφοβία εύκολα διολίσθησε στην αλλοφοβία-ξενοφοβία, σ' ένα διεθνές περιβάλλον όπου οι ανεξέλεγκτες μετακινήσεις από χώρα σε χώρα αλλά και από ήπειρο σε ήπειρο μικρότερων ή μεγαλύτερων ομάδων οικονομικών μεταναστών και αιτούντων άσυλο έχουν γίνει πρακτικά ευκολότερες.

Σε μια Ευρώπη που δεν είχε ποτέ και πουθενά καταφέρει να ξεορκίσει εντελώς τις ρατσιστικές της αμαρτίες, η νέα εισροή αλλοφύλων και αλλοθρήσκων σε αναζήτηση καλύτερης τύχης ήταν επόμενο να προκαλέσει στους αυτόχθονες αντιδράσεις: επιφυλακτικότητα εύκολα μετατρέψιμη σε αντιπάθεια ή και σε εχθρότητα, όταν – δηλαδή συνήθως – η διαχείριση του προβλήματος, εθνική και διευρωπαϊκή, δεν πρόσφερε διεξόδους διαπραγματευμένης πολυπολιτισμικής συμβίωσης.

Σ' ένα παράπλευρο πεδίο, η υιοθέτηση όλο και αυστηρότερων μέτρων παρακολούθησης και επιτήρησης στα πλαίσια αντιτρομοκρατικής-αντεγκληματικής πολιτικής, θέτει συχνά το ζήτημα της συμβατότητας τέτοιων μέτρων με τις ευρωπαϊκές παραδόσεις ατομικών ελευθεριών και με τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Αξιομνημόνευτη είναι μια πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ (απόφαση της 4.12.2008, *S. και Marper κατά Η.Β.*), που διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ από το Η.Β. διότι *η καθολική και χωρίς διακρίσεις εξουσία διατήρησης των δακτυλικών αποτυπωμάτων, των δειγμάτων γενετικού υλικού και του DNA προσώπων που θεωρήθηκαν ύποπτα αλλά δεν καταδικάστηκαν, δεν επιτυγχάνει δίκαιη ισορροπία μεταξύ των ανταγωνιζόμενων δημόσιων και ιδιωτικών συμφερόντων, δηλαδή μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας. Συνεπώς η διατήρηση προσωπικών δεδομένων από την αστυνομία συνιστά δυσανάλογη παρέμβαση στο δικαίωμα για σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και δεν μπορεί να θεωρηθεί αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία.* Πλούσια εξ άλλου είναι η νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου για υποθέσεις βίαιης συμπεριφοράς σε βάρος ατόμων, ιδιαίτερα μεταναστών ή ανηκόντων σε μειονοτικές ομάδες.

Στην καθ' ημάς Ανατολή βιώνουμε τα τελευταία χρόνια τις σπασμωδικές προσπάθειες αντιμετώπισης της έλευσης μεγάλου αριθμού απρόσκλητων

μεταναστών, από τη βαλκανική γειτονιά μας πρώτα και από μακρινότερους τόπους της Ασίας και της Αφρικής πιο πρόσφατα. Σπασμωδικότητα που σε μεγάλο βαθμό αντανακλά – πέρα από τη μόνιμη αναποτελεσματικότητα του κράτους – το πρόβλημα της κοινωνικής υποδοχής και αποδοχής. Η ελληνική κοινωνία, περήφανη άλλοτε για τη φιλοξενία προς τους επισκέπτες-τουρίστες, άρχισε να κλείνεται στο καβούκι της όταν κλήθηκε να προσφέρει ανθρωπινότερη ζωή στους απόκληρους και τους κυνηγημένους, δυσκολευόμενη να καταλάβει και να δεχτεί τα θετικά που φέρνει η μετανάστευση. Κοντή, αλήθεια, μνήμη ενός λαού που λίγα χρόνια πριν έβλεπε τα παιδιά του να ξενιτεύονται για να καζαντίσουν. Είναι χαρακτηριστικά τα ευρήματα πρόσφατης δημοσκόπησης (της Public Issue για την *Καθημερινή*, 5 Ιουλίου 2009), σε σύγκριση με την αντίστοιχη μόλις ένα χρόνο πριν. Ότι η Ελλάδα έχει φτάσει το όριο των μεταναστών που μπορεί να δεχτεί, είναι η γνώμη του 93%. Αυτό όμως δεν δικαιολογεί τη συνολική αξιολόγηση του 62% (έναντι 54% ένα χρόνο νωρίτερα) ότι η μετανάστευση μάλλον βλάπτει ούτε την (οπωσδήποτε λανθασμένη) εκτίμηση του 52% (από 47% το 2008) ότι μάλλον βλάπτει ειδικά την οικονομία.

Τους τελευταίους μήνες ιδιαίτερα, η Κυβέρνηση, σε μια προσπάθεια διαμόρφωσης ισχυρότερης θεσμικής και επιχειρησιακής εικόνας του κράτους στα θέματα δημόσιας τάξης, εμφανίζει αξιοσημείωτη σκλήρυνση στην αντιμετώπιση ζητημάτων που αφορούν ατομικά δικαιώματα όχι μόνο των μεταναστών αλλά και του συνόλου των πολιτών. Η μέριμνα συγκράτησης ψηφοφόρων, που ίσως μετατοπίζονταν δεξιότερα, επέδρασε ασφαλώς στην πολιτική επιλογή. Οι «ανησυχούντες», οι φοβισμένοι συμπατριώτες μας υποτίθεται ότι θα αισθανθούν ασφαλέστεροι αν οι κάμερες στους δρόμους πανεποπτεύουν δικαίους και αδίκους, αν του καθένα τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα (DNA) συλλέγονται και αρχειοθετούνται με συνοπτικές διαδικασίες, αν οι μετανάστες (και οι νόμιμα διαμένοντες) υπόκεινται σε απέλαση αρκεί να βαρύνονται έστω και με μόνο πλημμεληματικές κατηγορίες (για αδίκημα που τιμωρείται με στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον τριών μηνών), οπότε η παρουσία τους στο ελληνικό έδαφος μπορεί να θεωρείται επικίνδυνη για τη δημόσια τάξη ή την ασφάλεια της Χώρας. Ενώ οι «παράνομοι» και οι αιτούντες άσυλο θα μαντρωθούν στα νέου τύπου κέντρα υποδοχής, την ώρα που το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Γερμανίας διαπιστώνει ότι δεν παρέχουμε

εγγυήσεις ώστε η Ελλάδα να θεωρηθεί ασφαλής τρίτη χώρα για την επαναπροώθηση αιτούντος άσυλο (βλ. *Τα Νέα*, 11 Σεπτεμβρίου 2009).

Ο Σ. Μαθθίας, που πρόσφατα έφυγε από κοντά μας, με αφορμή την υπόθεση των καμερών στην προηγούμενη φάση της, υποστήριξε ότι η προστασία από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση των προσωπικών δεδομένων είναι διασφάλιση μιας θεμελιακής πτυχής της ελευθερίας των πολιτών. Είναι προστασία από το φακέλωμα. Τυχόν συγκατάθεση του υποκειμένου δεν παίζει ρόλο διότι παραίτηση από τα ατομικά δικαιώματα δεν επιτρέπεται και είναι ανίσχυρη. Δεν μπορώ να παραιτηθώ από το status μου ως πολίτη, από το απόρρητο της επικοινωνίας μου, από το ιδιωτικό μου άσυλο, από τη θρησκευτική μου ελευθερία, από την ελευθερία μου έκφρασης, από την έννομη προστασία μου και γενικά από τις εγγυήσεις που το Σύνταγμα κατοχυρώνει ως συστατικά της αξίας μου ως Ανθρώπου. Δήλωσή μου: «φακελώστε με», δεν ισχύει. Δήλωσή μου: «επιτρέπω τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση των προσωπικών εκείνων στοιχείων που με μεταβάλλουν σε ύποπτο, σε παρακολουθούμενο», είναι άκυρη. Η συνταγματική προστασία αφορά τον «καθένα». Κανείς δεν επιτρέπεται να θεωρείται a priori ύποπτος και να βιντεοσκοπείται από την αστυνομία χωρίς να συντρέχει συγκεκριμένος λόγος. Ούτε είναι ανεκτό, σε μια πραγματική δημοκρατία, η «επανάπαυση» των μεν να καταλήγει σε προληπτικό φακέλωμα των άλλων. Η διαφορά φαίνεται μικρή. Ωστόσο είναι κεφαλαιώδης. Χωρίζει το δημοκρατικό από το αστυνομικό κράτος.

Δυστυχώς η ιστορία των καμερών δεν τελείωσε με τη θέσπιση του Ν. 3625/2007. Πρόσφατη διάταξη επιδεινώνει ακόμη περισσότερο εις βάρος του πολίτη τις σχετικές ρυθμίσεις, γεγονός που επισήμανε η Αρχή Προστασίας με τη γνωμοδότηση της αριθ. 1/2009, ενώ με άλλη γνωμοδότηση, την αριθ. 2/2009, η Αρχή καυτηριάζει τις αδυναμίες των ρυθμίσεων του ίδιου νόμου που αφορούν τη συλλογή και διατήρηση ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων DNA.

Η διπλή επίταση των μέτρων δημόσιας τάξης εμφανίζεται, λοιπόν, ότι ανταποκρίνεται σε αντίστοιχα αιτήματα της κοινής γνώμης η οποία αφήνεται – ή και παροτρύνεται – να υιοθετεί φοβικές στάσεις απέναντι σε υπαρκτές ή/και φαντασιακές αντικοινωνικές συμπεριφορές μικρού αριθμού αλλοδαπών αλλά και ελλήνων. Αυτές

τις φοβίες το κράτος θα όφειλε να καταπολεμήσει αντί να τις θάλπει δια της σιωπής του και να τις χρησιμοποιεί σαν άλλοθι για την ανάπτυξη λογικών καταπίεσης, με ανομολόγητο στόχο την ανάκτηση του πολιτικού/εκλογικού κόστους που οι κυβερνώντες εκτιμούν ότι καταβάλλουν στην ακροδεξιά. Είναι, λοιπόν, κυρίως ευθύνη του κράτους η εξεύρεση του μέτρου και της ισορροπίας ανάμεσα στις ελευθερίες που είναι ταγμένο να προστατεύει και τις φοβίες μιας μερίδας της κοινωνίας. Κυρίως αλλά όχι αποκλειστικά.

Βιώνουμε σήμερα ένα νέο σύστημα – άτυπης σε μεγάλο βαθμό – κατανομής ισχύος, με την κρατική κυριαρχία να διεθνοποιείται ιδιωτικοποιούμενη, ενώ η πολιτική εκφυλίζεται στα χέρια των πολιτικών. Σ' αυτές τις συνθήκες η μετατόπιση των ορίων δημόσιου και ιδιωτικού εξελίσσεται σε κινούμενη άμμο. Καθώς βυθιζόμαστε βαθύτερα στην κοινωνία της διακινδύνευσης εντείνεται η παρουσία μηχανισμών διαχείρισης κινδύνων, που ξεφεύγουν από τα κρατικά πλαίσια για να περιέλθουν σ' ένα διεθνές σύστημα στο οποίο τα κράτη τείνουν να μην είναι τα κύρια υποκείμενα, αφού η πρωτοκαθεδρία γλιστράει σε ιδιωτικού χαρακτήρα απολιτικές οντότητες.

Αλλά πρέπει κι ο καθένας μας να επιλέξει τι πραγματικά θέλει. Πιστεύουμε στην ελευθερία μας; Αν οι πολίτες δεν αφυπνισθούμε, αν δεν οικοδομηθεί ξανά η εμπιστοσύνη στον δημόσιο χώρο και δεν περισταλεί στο εύλογο μέτρο η διάχυτη και τεχνηέντως τροφοδοτούμενη φοβία για τους κινδύνους που μας απειλούν, η ζωή μας θα γίνει πραγματικά αβίωτη. Η επίκληση μιας γενικής και απροσδιόριστης απειλής δεν αρκεί για να δικαιολογήσει μέτρα μαζικής επιτήρησης που αντιβαίνουν κατάφωρα σε θεμελιώδεις αρχές, όπως η αρχή της αναλογικότητας. Δεν μπορεί να τίθεται ζήτημα παραίτησης από την ελευθερία ή απενεργοποίησής της υπέρ της ασφάλειας. Η ασφάλεια είναι νοητή – και θεμιτή – πάντα στα πλαίσια της ελευθερίας και με παράλληλη άκαμπτη προστασία της τελευταίας. Αν όμως προβάλλεται – χωρίς αυτό να είναι αναγκαίο – το δίλημμα *ελευθερία ή ασφάλεια*, η απάντηση πρέπει να είναι, ανεπιφύλακτα, *ελευθερία*. Ελευθερία χωρίς φοβίες.